

מסורת הש"ס

- א. עבודה זרה פ"ג כ (בשנינו לשון).
- ב. שבת פ"א א פסחים ס"ג, ב. יבמות י"ד, א. מנחות ע"ב, א. צו, א. צו, א (בשנינו).
- ג. תוספתא פסחים פ"ד (בשנינו ר"ב). ירושלמי פסחים פ"ו ה"א (בשנינו).
- ד. ירושלמי פסחים פ"ו ה"ד. מכילתא בא, ספרי בהעלותך ס"ה. שם פנחס קמ"ב. ילקוט בא ע"ג.
- ה. בבא מציעא ס"ה, א.

גרסות

או חלוק בכמה נוסחות: חלוק ויש גורסים או חלוק חב"בים ויש גורסים: אהליך.

מה אם הזאה בנסוחת שונות: ומה הזאה.

אמר לו: רבי בכת"י: אמר לו ויש גורס: אמר לו ר' עקיבא.

שאפשר לעשותה ויש גורסים: שאפשר לה ויעשה.

יש לנו בשנה בכת"י: יש בשנה.

מקנהו בכת"י: מקנהו.

לשון

קנטר קשור כנראה לשרש היווני κέντρον ומשמע: דבר דק ועוקם. ופכאן נכנה השרוש העבריתאמי לקנטר - לעקוץ בדברים.

אישים

כני בתירה בני בתירא היו כנראה מראשיה של משפחה מפורסמת. שגם דורות אחרים לאחר חורבן הבית הוציאה מתובה אנשים מפורסמים (וראה בדה"א/א על ר' יהודה בן בתירה). נראה כי במשך דורות היה לבני בתירה עמדם מיוחד כפניניות הרחוקות של העם. אף כי אולי לא היה להם מעמד רשמי של נשיאים. לא רק בימי הלל אלא גם רבו יוחנן בן זכאי לאחר חורבן הבית עדיין נמלך בדעתם לפני קביעת הלכה חשובה.

אמר לו ר' עקיבא: או חלוק ושמה נחליף את סדר הקל וחומר שלך ונאמר לחפך: מה אם הזאה שהיא אסורה בשבת משום שבות בלבד אינה דוחה את השבת כפי המקובל בדינינו. שחיטה שהיא אסורה משום מלאכה. אינו דין שלא תדחה את השבת? אמר לו ר' אליעזר: כיצד אפשר לומר כך? עקיבא, עקרת מה שתכתוב בתורה "ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו" (במדבר ט, ב) ובמועדו משמע בין בחול בין בשבת. אמר לו: רבי, הבא לי מועד האמור בתורה לאלו, כלומר להרכבתו ולהבאתו מחוץ לתחום, כמועד לשחיטה. שהרי שחיטה אין אפשרות לעשותה אלא בארבעה עשר בניסן ואין לדחותה לזמן אחר, אבל הבאתו אפשר לעשותה מלפני השבת. כלל אמר ר' עקיבא: כל מלאכה שצריכים לקרבו שאפשר לעשותה מערב שבת - אינה דוחה את השבת. שחיטה שאי אפשר לעשותה מערב שבת - דוחה את השבת.

אמר לו רבי עקיבא: או חלוק; מה אם הזאה שהיא משום שבות אינה דוחה את השבת, שחיטה שהיא משום מלאכה - אינו דין שלא תדחה את השבת. אמר לו רבי אליעזר: עקיבא, עקרת מה שתכתוב בתורה "במועדו" - בין בחול בין בשבת. אמר לו: רבי, הבא לי מועד לאלו כמועד לשחיטה! יכלל אמר רבי עקיבא: כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת - אינה דוחה את השבת. שחיטה שאי אפשר לעשותה מערב שבת - דוחה את השבת.

א גמרא תנו רבנן: הלכה זו נתעלמה מבני בתירא. פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת, שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אמרו: פלוס יש אדם שידע אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אדם אחד יש שעלה מבבל, והלל הבבלי שמו, ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון וידע אם פסח דוחה את השבת אם לאו. שלחו וקראו לו. אמרו לו: פלוס אתה יודע אם הפסח דוחה את השבת אם לאו? אמר להם: וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת? והלא הרבה יותר ממאתים פסחים יש לנו בשנה שדוחין את השבת. אמרו לו: מנין לך? אמר להם: ינאמר "מועדו" בפסח ונאמר "מועדו" בתמיד. מה מועדו האמור בתמיד - דוחה את השבת, אף מועדו האמור בפסח - דוחה את השבת. ועוד, קל וחומר הוא: ומה תמיד שאין ענוש פרת דוחה את השבת, פסח שענוש פרת - אינו דין שדוחה את השבת. המיד הושיבוהו בראש ומינהו נשיא עליהם, והיה דורש כל היום כולו בהלכות הפסח. התחיל מקנטרן בדברים, אמר להן: מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם - עצלות שהיתה לכם שמתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון. אמרו

גמרא הלכה זו - שפסח דוחה שבת. בני בתירה - נשילים היו. אמר להן - הלל, וכי פסח אחד יש לנו שדוחה את השבת חלא יותר ממאתים פסחים יש לנו שדוחין את השבת - כלומר: יותר ממאתים קרננות יש שדוחין שבת שנה. חמשים חמשים השנה, כל שנת ושנת ארבעה כששים שנים לתמידים ושנים למוספין - הרי ומאתים, לנד שנת שנתו פסח ונתן דוחה סתם שריבין כגון מוספי היום שנת עולאים נפסח ולרבעה עשר לחו. מה מועדו הנאמר בתמיד - ולקמיה פריך: תמיד גופיה מנל להו. היה יושב תורש - כדרך שגסיל עושה. מקנטר - לשון קיטה ועלנו, קונטנייר נלעז.

תוספות

מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת - ולקמן ליף מ"על עולת התמיד". תימא: דבשמעתין לא דריש ממשמעות דמועדו, וכן הא דפסח דחי טומאה ילפינן לקמן מ"איש איש" - איש דחה ואין ציבור דחין. ובתמיד ילפינן מגזירה שוה ד"מועדו עו, א) משמע דריש לה ממשמעות דמועדו. דתניא: ויודבר משה את מועדי ה' מה תלמוד לומר: לפי שלא מצונו בכל התורה שנאמר בהן מועדו אלא בפסח ותמיד, 'מועדו' - אפילו בשבת, 'מועדו' - אפילו בטומאה. שאר קרבנות מנין? דמשמע דממשמעותא ד"מועדו" דריש. ועוד: דקאמר התם וצריכי. דאי כתב רחמנא תמיד - שכן תדיר וכליל, אבל פסח לא. ואי כתבי פסח - שכן כרת. ואי מגזירה שוה ילפינן מה צריך לצריכותא? הא איצטרך מועדו דתמיד משום טומאה, דפסח משום שבתו אלא דאי ממשמעותא דמועדו דריש, ועל כרחך תגאי היא. ועוד: בפרק ד' ישמעאל' במגוהות (עב, א) דריש שתי הלחם דדחו שבת מתקריב' תקריב - אפילו בשבת ואפילו בטומאה. ולפי שמעתין מצי למילף בגזירה שוה דמועדו מפסח ותמיד, (פסחים עו, א).

דוחה את השבת. ועוד, קל וחומר הוא: ומה קרבן תמיד שאין ענוש כרת אם לא הקריבו דוחה את השבת. כיון שהביא ראיות אלה מיד הושיבוהו בראש ומינהו נשיא עליהן והיה דורש כל היום כולו בהלכות הפסח. התחיל בתוך דבריו מקנטרן (מתגרה בהם) בדברים, אמר להן: מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם - עצלות שהיתה לכם שלא שמתם שני גדולי הדור שהיו בארץ ישראל, שמעיה ואבטליון. אמרו

עיונים

יותר ממאתים פסחים / ובירושלמי מכיא שלש נוסות: יותר ממאה, הכונה רק לתמידים המוקרבים בשבת. יותר ממאתים (כמו בבבלי) שחושבים את התמידים ומוספי שבת, או יותר משלש מאות (כנסת התוספתא) שכולל גם מוספי חנים וראשי חדשים הללים בשבת.

הלכה נתעלמה מבני בתירה / וכבר הקשו בירושלמי: הלא לפי החשבון זה מודמן לעתים קרובות למדי (לכל היותר פסם בעשרים שנה או כפי שנאמר שם פעם בשני שבועות - שמובות) וכיצד נעלמה הלכה זו מהם? ובירושלמי תירץ שמשמים היה כדי לתת מקום להלל להגיע לגדולתו. ויש שהסביר שבאותם הימים שהיו מפרשים את החזונו על פי הראיה עשו היה שלא יארע ערב פסח בשבת אפילו לשנים מרובות (הח"י). אז מבני שבות הדין שדוחה לפניהם של צדוקים היה ולא היו בקיאים, והיו שהסבירו שעיקר שאלתם היה אם צריך לעשות שינוי במלאכות הפסח (כגון שחיטה בשנים וכיוצא בזה) כדי שלא לעבור על דברי תורה. כי שמא עשו תקנה לאסור מדברי חכמים לחלו שכח את לצורך הפסח (רא"מ הורוביץ).

מי גרם שאעלה מבבל / והיו שלמדו מסגנון הדברים כאן כי הלל הזקן חזר לבבל לאחר ששמע את שמעיה ואבטליון. ונדרשו שבאותה שנה עלה לרגל מבבל (מהרש"א אי ה"ס).

* קונטנייר'ן מן הצרפתית contrairier העמיקה מרני, מקנטר, ומשמעה: מנין, מקנטר.

מהו – הנחת סכין אינה דוחה, דהא חפשי למיעבד ונחתמול, ומה יעשה? שמעתי ושכחתי – לקנות תפרש טעמה. בני נביאים הן – ותלכו מה יעשו. למחר – נזרענה עשר נצטת. שפסחו טלה תחב לו בצמרו – חת הסכין, ומי שפסחו גדי – שאין לו נזר, חלש שיער, שאין יכול לתחמונו נזמרו – תחב לו בין קרניו, ואין זה משאוי לעצור עליו משום שזיתת נהמתו – ללחו אורחיה נכי האי נחלכה, ונענין זה הניחו סכין, ראה – הלל, זה המעשה שעשו ונזכר הלכה – כך שנתתי. כך מקובלני – שכן הלכה, כמו שעשו אלו. פסח נמי כתיב ביה במועדו – ולא שמעת ליה מיניה, ותמניד ילפת ליה. חלל על כרחיך מודעית מלין, ותמניד – לא תשמעת להו דחית שנת. ולחמי נזמרו דקאמר – נזון התיירא קאמר. הכל נתמניד נמי לא תשמע להו, ומנא ליה? אלא אמר קרא – נזמרו חלל עולת שנת נצטתו על עולת התמיד – לנד ועולת התמיד, חללח תמניד נמי דחי. אמר מר ועוד קל וחומר כו' ופרכו – מהא פירכא; שכן כליל, שכן תדיר, וכי מאחר דגמיר – מרבותיו, שגזירה שיהי ז' לכך נצטת. דקיימא לן אין חסד דן גזירה שיהי מענו חלל חס כן תקבלה ונחל מסני, דלילחא קרל לנלילחא אחריתי חתל. וכיון דהוא כך קיבל – הרי הוא כמו שנתכז נזופו נפירו, ולמה ליה קל וחומר שיהי דנר סתל נודעתו ונלנו? הכי קאמר נהי דגזירה שיהי לא גמירתי – מרבותי, גזירה שיהי לריכא רב דאין חסד דן גזירה שיהי מענו חלל חס כן למדה מרבו. חלל קל וחומר כו'. אמרו לו קל וחומר – דחית ניה לא דיינין, דפריכא הוא, כדלמין; שכן תדיר.

לו: רבי, ישכח ולא הביא סכין מערב שבת מהו? אמר להו: הלכה זו שמעתי ושכחתי, אלא הנח להן לישראל אם אין נביאים הן – בני נביאים הן ובודאי יכונו מעצמם לאמת. למחר בשבת בערב הפסח מי שהיה פסחו טלה היה לוקח את הסכין ותוחבו בצמרו ומי שהיה פסחו גדי שאין לו צמר תוחבו בין קרניו, ראה הלל מעשה שעשו ונזכר בהלכה, ואמר: כך באמת מקובלני מפי שמעיה ואבטליון.

מסורת הש"ס
 ג. ירושלמי שנת פ"ט
 ה"א.
 ז. פנהדרין פ"א. במדבר
 פ"כ. תנומא בלק כ"א.
 ח. נדה י"ב. ב.

גרסות
 הגה להו לישראל אם אין נביאים הן בכת"י ובע"י: הניחו לחו לישראל אם אינו נביאים.
 תוחבו בכת"י: תחבת.
 לא נפרומו דאין אדם בכת"י: לא הוה נפרומו ואין אדם.

ב אמר מר: נאמר מועדו בפסח ונאמר מועדו בתמיד, מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת – אף מועדו האמור בפסח דוחה שבת. ותמיד גופיה מגלן דדחי שבת? אילימא משום דכתיב ביה במועדו – פסח נמי הא כתיב ביה מועדו, אלא מועדו לא משמע ליה, הכא נמי: מועדו לא משמע ליה. אלא אמר קרא: "עולת שבת בשבתו על עלת התמיד" מפלל [עולה] דתמיד קרבה בשבת. אמר מר: ועוד, קל וחומר: ומה תמיד שאין עגוש כרת דוחה את השבת, פסח שעגוש כרת – אינו דין שדוחה את השבת. איכא למיפרך: מה לתמיד – שכן תדיר וכליל! קל וחומר אמר להו ברישא ופרכוה, והדר אמר להו גזירה שיהי, וכי מאחר דגמר גזירה שיהי קל וחומר למה ליה אלא לדידהו קאמר להו: בשלמא גזירה שיהי לא גמירתי – דאין אדם דן גזירה שיהי מעצמו, אלא קל וחומר דאדם דן מעצמו – איבעי לכו למידן! – אמרו ליה: קל וחומר פריכא הוא.

ב אמר מר: נאמר מועדו בפסח ונאמר מועדו בתמיד, מה מועדו האמור בתמיד דוחה את השבת – אף מועדו האמור בפסח דוחה שבת. ותמיד גופיה מגלן דדחי שבת? אילימא משום דכתיב ביה במועדו – פסח נמי הא כתיב ביה מועדו, אלא מועדו לא משמע ליה, הכא נמי: מועדו לא משמע ליה. אלא אמר קרא: "עולת שבת בשבתו על עלת התמיד" מפלל [עולה] דתמיד קרבה בשבת. אמר מר: ועוד, קל וחומר: ומה תמיד שאין עגוש כרת דוחה את השבת, פסח שעגוש כרת – אינו דין שדוחה את השבת. איכא למיפרך: מה לתמיד – שכן תדיר וכליל! קל וחומר אמר להו ברישא ופרכוה, והדר אמר להו גזירה שיהי, וכי מאחר דגמר גזירה שיהי קל וחומר למה ליה אלא לדידהו קאמר להו: בשלמא גזירה שיהי לא גמירתי – דאין אדם דן גזירה שיהי מעצמו, אלא קל וחומר דאדם דן מעצמו – איבעי לכו למידן! – אמרו ליה: קל וחומר פריכא הוא.

ג. עוד שינו: למחר מי שהיה פסחו טלה – תוחב לו סכין גדי קרניו.

תוספות

תוחב לו בצמרו – ואם תאמר: והא בעי כלי שרת, כדילפינן בפרק "דמ טטא" (ובחים ז', ב): "ויקח את המאכלת" ויש לומר: שהקדישום השתא. משמע בשמעתין דיש איסור רשות הרבים בירושלים, וקשה: דאמרינן בפרק קמא דעירובין (ו, ב) ירושלים, אלמלא דלתוניה ננעלות הרבים, ולא דוקא ננעלות, אלא דאיות לנעול, כדמסיק התם. ותיירך רבינו יצחק: דהכא לאחר שנפרצו בה פרצות, וכי האי גוונא משני בפרק בתרא דעירובין (קא, א) אמילתא אחריתי.

מה לתמיד שכן תדיר – ותימה: נילף מבנייהו דתמיד ומילה, או משתי הלחם (גרידא) דדחו שבת.

אורח ההלכה

הולכת סכין לפסח / ערב פסח שהל להיות בשבת ושכח אדם ולא הביא סכין למקדש מבעוד יום, מי שפסחו טלה – תוחבו בצמרו, ומי שפסחו גדי – תוחבו בין קרניו, ואם יש כזה מעין מלאכת מהמר, כיון שהוא כלאחר יד ובמקום מצוה – מותר.

(רמב"ם, ספר פרכות, הלכות קרבן פסח, פ"א ה"ט.)

אמר מר: למחר מי שפסחו טלה – תוחב לו בצמרו, גדי – תוחב לו בין קרניו.

עיונים
 שכח ולא הביא / וירושלמי מסופר שהדיון היה באותה שבת עצמה כך שהיה צריך לדון לא בענינם של יחידים אלא ברוב העם שהיה שם.
 אם אינו נביאים / ובתוספתא גורם: הניחו להם, רוח הקודש עליהם, אם אינו נביאים – בני נביאים הם.
 קל וחומר אמר ופרכיה / בירושלמי מובא המעשה בנרסה אחרת ושם גם נאמר שאכן פרכו בני בתירה את ראיות הלל שכן הוקשש זמן הקל וחומר, באומרת, שיש הברל בין פסח ותמיד, שתמיד יש לו קצבה (כנראה שיש להקריבו בכל יום ואין לרחותו, צ"ח) ופסח אין לו קצבה, ושתמיד הוא כדשי קדשים, ופסח הוא קדשים קלים.

מסורת הש"ס

- א. נדרים ט. ב.
- ב. שבת קמ"ה. ב. ביצה יז. ב.
- ג. שבת שם.

גרסות

מביאה חולין	במכילתא
ובכת"י: מביאה כשהיא חולין.	
תרומה ומעשרות בכת"י:	תרומה ומעשר.
כפי מיניה בכת"י: בעו מיניה.	
כפ שכונס... מורדין	
בכת"י: כל אדם שכונס...	

והא קא עביד עבודה בקדשים [והרי הוא עושה עבודה בקדשים] שהוא משמש בטלאים ובגדיים האלו שהוקדשו כקרוב לצורך הובלת משא. ואסור להשתמש בקדשים! ומשיבים שנהגו בענין זה כהלל. ששינו בברייתא: אמרו עליו על הלל: מעולם לא מעל אדם בעולתו. וכיצד היה הדבר — שהיה גוזר שלא להקדישה תחילה אלא מביאה חולין לעזרה ושם היה מקדישה, וסומך ידו עליה ושוחטה. ובאותו יום עשו כך גם מביאי הפסח שהקדישו את הטלאים כקרוב רק כשהגיעו לעזרה. ושואלים: אם כך היה בשבת היכי מצי מקדיש ליה [כיצד יוכל להקדישו] והרי כאן מדובר בערב פסח שחל להיות בשבת והתנן [והרי שנינו במשנה]: אין מקדישין ואין מעריכין [מין נדר שאדם נודר לתת את ערכו למקדש. ויקרא כז] ואין מחרימין, ואין מגביהין [מפרישים] תרומה ומעשרות. וכל איסורים אלו ביום טוב אמרו. קל וחומר בשבת שגורו חכמים שלא יעשו כן משום שגראה נמקה ומכרז ומעשי חול! ומשיבים: הני מילי [דברים אלה] שאין מקדישים גאמרו בחובות שאין קבוע להן זמן כלומר באותם קרבנות שאין זמן קבוע להקריבם, אותם אסור להקדיש בחג ובשבת. אבל בחובות שקבוע להן זמן — מקדישין. שכן אמר ר' יוחנן: מקדיש אדם את פסחו בשבת ואת חגיגתו ביום טוב. שכיין שקרבנות אלה יש חובה להקריבם ביום זה מותר להקדישם לכך אף בשבת. ולא עמדו חכמים על גורסת במקרה זה. ומקשים עוד: כיצד יוכל לעשות זאת? והלא מחמר! שהרי המוליד את הטלה שעליו הסכין הוא כחומר אחר בהמת משא, ואסור בשבת! ומשיבים: מחמר כלאחר יד, שלא היו נוהגים בטלה כדרך שעושה מחמר אלא עושים בשינוי כלאחר יד. ומקשים: מחמר כלאחר יד נמי [נ"ג כן] נהי דאיסורא דאורייתא ליכא. איסורי מדרבנן מיהא איכא [אמנם איסור מהתורה אין כאן, איסור מדברי חכמים מכל מקום יש כאן] שאמנם העושה מלאכה בשינוי פסור מן התורה, אבל אסור מדברי חכמים משום שבות. ומשיבים: היינו דקא בעי מיניה [זהו הספק ששאלו אותו] את הלל. וזוהי הגדרתה הכללית של השאלה: דבר שיש לו היתר מן התורה, ודבר שבות עומד לפניו ומונע מלעשותו לעקר כללאחר יד במקום מצוה מאי [מה] דינו? שהרי הבאת הקרבן היא מצוה והנהגת הטלה שיש עליו משא — שבות, ועושה כלאחר יד, האם מותר הדבר? אמר להן: הלכה זו שמעתי ושכחתי אלא יש לסמוך על ישראל שהם בני נביאים שימצאו את הפרתו מעצמם.

א על המעשה בהלל אמר רב: כל המתירה (מתגאה) אם חכם הוא — חכמתו מסתלקת ממנו. ומפרט: אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו למדים מהלל. דאמר מר [שאמר החכם] בברייתא זו: התחיל הלל מקנטרן בדברים, וכיון שהתגאה עליהם קאמר להו [אמר להם] אחר כך הלכה זו שמעתי ושכחתי משום שבויה יהורה. אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו דבר זה לימדים אנו מדבורה הנביאה. דכתיב [שנאמר] כיון שאמרה "חדלו פרוזן בישראל חדלו עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל" (שופטים ה, ז) שיש בכך משום דברי התפארות על עצמה ונענשה שנשתלקה ממנה נבואתה. והיה צריך לומר "עורי עורי דבורה

עיונים

מביאה חולין לעזרה / ועיין בתוספות (די"ה מביאה) ששאלו על כך שהרי עובר בכך על איסור הכנסת חולין לעזרה. ותירו לשיטתם שבהכנסה לכך אינו עובר אבל לשיטת רש"י (וכן לרמב"ם) שעפ"י הכנסת חולין יש בה עבירה יש לומר כי לא היה מכניסה לעזרה משא אלא לפני פתח העזרה היה מקדישה (ר"ג נדרים וכן בדברי המאירי כאו).
הקדשת פסח בשבת / ובירושלמי העיר על כך שאין זו קושיה כי כיון שההקדשה אסורה רק משום שבות, ומקדיש בבית המקדש. הרי יודעים אנו כי אין שבות במקדש ובמולא מוכן שמוחר להקדיש אף בשבת.
כל המתירה / ויש לדייק מלשון זו שהכוונה לומר כי אפילו מי שהוא עניו ביותר (שכן אדם יהיר לא יוכה לתורה) אם מחייהו, ואפילו כשעושה זאת לשם שמים כהלל, אלא היתה כוונתו לשבח את עצמו אלא לרבר בשבח למוד התורה, מכל מקום היהירות נובעת לעונש (עיון יעקב). ומלשנו של הלל אפשר ללמוד זאת שהרי אמר שמעתי ושכחתי. כלומר לולא התירה וראי היה זוכר, אלא שהרגיש שזה עתה שכח את הדברים (מהרש"א).

והא עביד עבודה בקדשים — ועושר משום "לל תענוג נצוקר" (נדרים טו). דעבדי כהלל — ללל וקדשי לקרנן עד דמיייתי להו לעזרה. לא מעל — שלא היה שבות בין הקדישה לשחיטה, שיצלו זה לידי מעילה. דתנן לא מקדישין וכו' — נזמכת נילה. והיחך הקדישו פסחיהו אלו נצתה? הני מילי — לדין מקדישין. חובות הקבוע להן זמן — לזו ניוס ספיר דניי, דהוליל ונשטתין היום — יכול להקדישן היום. פסחו — ליכא למימר ניוס טוב, ולדין פסח קרבן ניוס טוב. ותנינה ליכא למימר נצתה. ונקמו לא קרי אלל נצתהה הנושלת משוי והוא מנהיגה קרי ליה מחמר, ומוחזר עליו, נפרק "מני שהשקד". כלאחר יד — שאין דרך טלה לשלח (שוי. שיש לו היתר מן התורה — כגון זה, שאינו מחמר גמור אלא כלאחר יד, ולדין כלן אלל שבות. ואפילו שבות ידיה לא תמיר כשאר שבות, דכל כלאחר יד לא שכיחא. במקום מצוה — כי הוי גוואל דנועכב ופסח. עד שקמתי דבורה — יוהרא, שהיתה משפלת המנהיגים שלפניה, ונתפלתה לענוה. עורי עורי דבורה — שנשתתקה ממתת סילוק נגואתה.

תוספות

והא קא עביד עבודה בקדשים כהלל — בירושלמי מפרש בענין אחר: דכל עבודה של צורך הקרבן אין בו מעילה. ולדין מפרה, כי היכי דלא חשיב עבודה מדי דלצרכה לפסלה, הכי נמי לא חשיב עבודה להתחייב במעילה. ומיייתי הא דתנן במסכת פרה [פרק שני משנה ג'] רבב עליה ותלה בזובה ועבר בה את הנחה, קיפל עליה את המוסרה נתן טליתו עליה — פסולה. אבל קשרה במוסרה, עשה לה סנדל בשביל שלא תחליק, מירס טליתו עליה מפני הזבובים — כשיורה. זה הכלל: כל שהוא לצרכה — כשיורה.

מביאה כשהיא חולין לעזרה — בפרק "המוכר את הספינה" (בבא בתרא פ"א, ב) גבי קונה שתי אילנות פריך: ליחוש דילמא לאו בכורים ונהו, וקא מעיל חולין לעזרה. וב"הורוע" (חולין קל, א) נמי, דקאמר: טעמא דכתב רחמנא "זה" הא לאו הכי הוה אמנא: חולין חייבין בחוה ושוק — הא בעייל תנופה, והיכי לעבד? לינפניהו — "לפני ה'" כתיב, ואי מגוואי — קא מעיל חולין לעזרה. התם דרבי אסור שעושה בהן תנופה כדרך שעושה בקרבן. אבל הכא, שמכניס טלה חולין בעזרה, ואינו עושה שום דבר שעושה בקרבנות, שיראה כמקריב חולין לגבוה — שרי. כדאשכחן ב"הקומץ רבה" (מנחות כא, ב) שהיו אוכלין חולין בעזרה כדי לאכול מנחות על השעוב.

מחמר כלאחר יד הוא — הוה מצי לשנויי: כשהוא מהלך מניחו עליו, וכשהוא עומד נוטלו הימנו. דכי האי גוואל שרי בריש "מי שהשחיק" (שבת קנ"ג, א).

כלאחר יד נמי אסור מדרבנן — הוה מצי למיפרך: הלא משתמש בבעלי חיים, דאסור מדרבנן.

נהג להו לישראל — ואם תאמר: והא במתניתין אסר שבות דרבנן, כיון דאפשר לעשות מערב שבת! ויש לומר: שבות בהמתו קיל משבות עצמו.

אורח ההלכה

כהלל / שכח ולא הביא סכין שחיטה לפסח שחל בשבת — נותנה בין קרני הנרי או כצמר הכבש וכשמגיע למקדש מקדישו שם, כהלל.
(רמב"ם, ספר קרבנות, הלכות קרבן פסח, פ"א ה"ט).
הקדשות ותרומות בשבת וכו' / אין מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין, ואין מפרישים תרומות ומעשרות בשבת וביום טוב (אלא אם כן היה דבר הנוגע לכל הצבור, ס"ז).
הקדשת פסח ותנינה / מותר להקדיש קרבן פסח בשבת וקרוב חגיגה ביום טוב, לפי שהן מצוות שמקבוע להן זמן, ומכפלים מסנחים איסור שבות שמדברי חכמים.
(רמב"ם, ספר זמנים, הלכות שבת, סכ"ג ה"ד. שם, ספר קרבנות, הלכות קרבן פסח, פ"א ה"ט).
יהירות וכעס / יהירות וכעס הן מדרג רעות שצריך אדם להרחיק עצמו מהן שכל הנכשל בהן לא רק שחוטא אלא אף חכמתו מפתלק ונבואתו נפסקת.
(שם, ספר המדע, הלכות דעות, ס"ד ה"ג).

קחו לי מגנן — להעביר כעסו שכעס על יהורם. ותהי עליו יד — תכלול להסתלק. לא בחר — תשמע ועולם. אצל מאסתייהו — תשמע והשתא ונאסתייהו, ומכאן שהיה רגזו ונאספו. וכלל שמתחלה נכחד. ויחף על נג דהאי מעשה דמשיכה קדים לרגזותו בלגז, ומכאן שגזר שיהיה רגזו — תהיה לא מתינו צו דופי אלא זה — תלכו. דדחו טומאה מנא לן — הוליל ומועדו לא תשמע (להו) ונחל לן דדחו? ולכן קיימא לן דדחו טומאה ג"כילד גולין" (ע, ג). פסח אקרי קרבן לניור דלתי כנפוליא, נלידך פירקין. (ע, ג). זבין ומצורעין — חמורין ומחלי מתים, שרתי טומאה יולאה עליהו גנופן. אלא על כרחין כי אינטרין זצ ומורע — להיכל דלחין טוול מת משתלח אינטרין.

תוספות

ואין ציבור נדחין — תימה: דהכא לא ממעטינן מאיש אלא רוב ישראל, ובפרק קמא דסנהדרין (יו, ב) דרשינן "והוצאת את האיש ההוא" איש ואשה אתה מוציא לשערך, ואי אתה מוציא כל העיר לשה לשערך, ואיכא דממעט התם שבטו ויש לומר: דשאני התם, דמצינו שחלק בעיר המדחת. אי נמי: טובא איש ואשה כתיבי התם.

אלא אמר ריש לקיש וישלחו מן המחנה — תימה לרבינו שמשון בן אבהו: לדרוש לקיש, הניחא לר' יהודה — אלא לר' שמעון, דאמר לקמן דלכהי כחב רחמנא טמא מת זב ומצורע לפי שחלוקים בשילוח מחנות, פסח דדחי טומאה מנא ליה?

עורי עורי דברי שיר וגו'. ריש לקיש אמר: כל אדם שכועס, אם חכם הוא — חכמתו מסתלקת ממנו, אם נביא הוא — נבואתו מסתלקת ממנו. אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו — ממשוה. דכתיב: ויקצף משה על פקודי החיל אשר אלעזר הפהו אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה וגו' מכלל דמשה איצילם מיניה. אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו — מאלישע, דכתיב 'לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נשא אם אביט אליה ואם אראך וגו' וכתוב 'ועתה קחו לי מגנן והיה כנגן המגנן ותהי עליו יד ה' (שם טו) שכיון שכעס על מלך ישראל נסתלקה ממנו נבואתו, והיה צריך למגנן שיעורר בו רוח נבואה. אמר ר' מני בר פטיש: כל שכועס, אפילו פוסקין מן השמים — מורידין אותו מגדולתו. מנלן [מנין לנו] מאליאב אחיו הגדול של דוד. שנאמר ויחר אף אליאב בידו ויאמר למה זה ירדת ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר אני ידעתי את זדונך ואת רוע לבבך כי למען ראות המלחמה ירדת. וכי אזל שמואל לממשחינהו בכלהו כתיב 'ואמר ה' אל שמואל אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתייהו' — מכלל דהוה רחיים ליה עד האי דנא.

ב אשכחן תמיד ופסח ודדחו שבת, דדחו טומאה מנא לן? — אמרי: כי היכי דיליף פסח מתמיד לענין שבת, הכי נמי יליף תמיד מפסח לענין טומאה, ופסח גופיה מנא לן? — אמר רבי יוחנן: דאמר קרא 'איש איש כי יהיה טמא לנפש' — 'איש נדחה לפסח שני, ואין ציבור נידחין לפסח שני' — אלא עבדי בטומאה. אמר ליה רבי שמעון בן לקיש לרבי יוחנן: אימא איש נדחה לפסח שני — ציבור לית להו תקנתא לא בפסח ראשון ולא בפסח שני! — אלא אמר רבי שמעון בן לקיש: מהכא 'וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש'. יאמר טמאי מתים ואל יאמר זבין ומצורעין, ואני אומר: אם טמאי מתים משתלחין — זבין ומצורעין לא כל שכו!

עורי עורי דברי שיר" (שם יב). ריש לקיש אמר בדומה לדברי רב: כל אדם שכועס, אם חכם הוא — חכמתו מסתלקת ממנו, אם נביא הוא — נבואתו מסתלקת ממנו ומפרש: אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו — ממשוה, שנאמר 'ויקצף משה על פקודי החיל אשר אלעזר הפהו אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חוקת התורה אשר צוה ה' את משה' (שם כב) ג. מכלל דמשה איצילם מיניה [מכאן] שמשוה עצמו נעלם ממנו] ששכח הלכות אלו משום שכעס. אם נביא הוא — נבואתו מסתלקת ממנו ולמד מאלישע, שנאמר שכעס על מלך ישראל ואמר לו 'לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך' (מלכים ב' ג, יד) וכתוב [ונאמר] אחר כך 'ועתה קחו לי מגנן והיה כנגן המגנן ותהי עליו יד ה' (שם טו) שכיון שכעס על מלך ישראל נסתלקה ממנו נבואתו, והיה צריך למגנן שיעורר בו רוח נבואה. אמר ר' מני בר פטיש: כל שכועס, אפילו פוסקין (קובעים) מורידין אותו מגדולתו. מנלן [מנין לנו] מאליאב אחיו הגדול של דוד. שנאמר ויחר אף אליאב בידו ויאמר למה זה ירדת ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר אני ידעתי את זדונך ואת רוע לבבך כי למען ראות המלחמה ירדת' (שמואל א' יו, כח) הרי שכעס, וכי אזל שמואל לממשחינהו [וכאשר הלך שמואל למשוח אותם] שאמר לו ה' שראה מלך מבני ישי בכלהו [בכולם, ככל האחים] נאמר 'לא בזה בחר ה' (שם טו, ח) ובאליאב כתיב [ונאמר] 'ויאמר ה' אל שמואל אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתייהו' (שם ז) מכלל דהוה רחיים ליה עד האי דנא [מכאן] שהיה אוהב אותו עד עכשיו] ואחר כך נמאס. שלולא היה כעסן היה ראוי לגדולה, ובגלל פגם זה מאס בו הקב"ה.

אגב הדין בהוכחה שהפסח דוחה את השבת, דנים אנו בשאלה נוספת. אשכחן תמיד ופסח דדחו שבת [מצאנו ראיות שתמיד ופסח דוחים את השבת] דדחו טומאה מנא לן [שהם דוחים גם את הטומאה מנין לנו]? שמקובל בידינו כי אם הכל טמאים בכל זאת מקריבים קרבנות צבור ופסח. אמרי [אומרים] כי היכי דיליף [כפי שלומד] פסח מתמיד לענין שבת שהשבת

נדחת מפני הקרבן, הכי נמי יליף [כך גם כן לומד] תמיד מפסח לענין טומאה, שכעס שהפסח דוחה את הטומאה מנא לן? ופסח גופיה מנלן [ופסח עצמו מנין לנו] שאם הכל טמאים מקריבים בכל זאת את הפסח? אמר ר' יוחנן: דאמר קרא [שאמר המקרא] 'דבר אל בני ישראל לאמר איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחקה לכם או לדרתיכם ועשה פסח לה', בהדש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אתה על מצות ומררים יאכלהו' (במדבר ט, י"א) ונדייק מכאן: איש אחד או אנשים מעטים נדחה לפסח שני אם היה טמא, ואין ציבור נידחין לפסח שני, אלא עבדי בטומאה [עושים פסח בטומאה]. אמר ליה ר' שמעון בן לקיש לר' יוחנן: מפסוק זה אין הוכחה, אימא [אומר] אימא ר' איש נדחה לפסח שני, ציבור — לית להו תקנתא [אין להם תקנה] לא בפסח ראשון ולא בפסח שני! זב וכל טמא לנפש" (שם ה, ב) יאמר הכתוב רק שמשלחין טמאי מתים ואל יאמר זבין ומצורעין ואני אומר ולמד מעצמי את הדין בקל וחומר: אם טמאי מתים שאין טומאתם חמורה כל כך שהרי רק קבלו טומאה מאחר, בכל זאת משתלחין, זבין ומצורעין שטומאתם נובעת מתוך עצמן — לא כל שכן שמשלחים אותם מן המחנה? ואם כן יש יתור דברים בפסוק זה.

אורח ההלכה

קרבן המיד בטומאה / קרבן תמיד דוחה את הטומאה ומקטירים גם את איבריו בטומאה. (שם). ספר עבודה, הלכות תמידיו ומוספיו, פ"א ה"ו.

עיונים

חכמתו מסתלקת / ובכמה מקורות ויקרא רבה (עוד) מכאיים עוד מקרים שהיו כשעס שכעס בענין שמיני למלואים, וברין אבילות אונו, ובמי מריבה. שבענין המלואים כעס על בני אהרן ותעלמה ממנו הלכה, וכבר חשכו המפרשים והסבירו שרק לענין זה רואים אנו שהם הכעס להלכה, ושידע משה את ההלכה ושכחה לאחר מכן.

פוסקין עליו נדחה / ויש שפירש שאין הכוונה שהיה אליאב ראוי מחילה למכות וניטלה המלכות ממנו וניהנה לדוד, וביחוד שמעשה המשיחה פרס לכעס. אלא שהיה ראוי מכל מקום לנדולה אחרת. וה' רואה ללבב שהוא כעסן [כפי שמוביח סופו] ומשום כך אף איבר נדחה אחרת שהיתה צריכה להפסק לו לפי מעלתו (שם"א).

מסורת הש"ס

- ד. תורת כהנים שמיני פ"ב.
- ספרי מטות קנו. פ"ד א.
- פ"ד א. אר"י פ"א. שמו"ר
- פ"ד א. ויק"ר פ"ג. ילקוט
- מטות תשפו.
- ה. פסחים סו. א. חולין
- כט. א. ספרי בהעלותך ע.

גרסות

- לא בזה בחר ה' במקרא:
- גם בזה לא בחר ה'.
- מכלל דהוה רחיים ליה עי
- האירינא בכת"י: השתא
- מכלל דמעיקרא הוה חיי.
- אראד ונל, תיבת גנו' מיותרת.